

Mint hobby kezdődött...¹

Gabor Lacko (Lackó Gábor)
nyugdíjas villamosmérnök, faesztergályos, Essex, Nagy Britannia

Faesztergálás.... Hogyan kezdődött?

Már kora gyermekkoromban nyilvánvalóvá vált technikai érdeklődésem. Mindent szétszedtem és általában, amit szétszedtem, azt össze is raktam. Hat éves voltam, amikor a szomszédunktól kaptam egy lombfűrész készletet és egy kis darab réteges furnír lemezt, amiből Juli testvéremnek babaszobát csináltam. Néhány évvel később szüleimtől a születésnapomra egy kis játék villamosmotort kaptam. Rögtön elhatároztam, hogy én is csinálok egy hasonló motort, csak sokkal erősebbet. Csináltam egy listát arról, hogy mi kell a motorhoz. De amikor elmentem a Hunyadi utcába, ahol volt egy alkatrész üzlet, és prespán [különlegesen erős papíralapú anyagból készült] orsót akartam venni, a kiszolgáló kinevetett:

---

¹ A szerző felkéréséhez jelen cikk megírására – kissé talán véletlenszerűen – összekapcsolódó események vezettek. Lackó Gábor, a debreceni gyökerű, de több mint hatvan éve Angliában élő, művészi színvonalú esztergált fatárgyakat készítő honfitársunk, egy Csokonai Vitéz Mihályra vonatkozó versidézet keresése során fordult az internetről felfedezett Debreceni Szemléhez, amelynek egy 1996-i cikkében szó esik a versről. [Győry L. János: „A mythos magánya” – Észrevételek Csokonai debreceni „kicsapatának” történetéhez. DSz. IV. 62-78.] Szerkesztőbizottságunk elnöke kérésére Debreczeni Attila akadémikus megtalálta a keresett verset. Eközben azonban nemcsak arra derült fény, hogy a mérnök képzettségű érdeklődő korai életpályája Debrecenhez kötődött, többek között a Fazekas Mihály Gimnáziumhoz, ahhoz az iskolához, amelyben Szemlebeli segítője (sőt a Szemle főszerkesztője is, igaz mindketten kilenc évvel ő utána) érettségizett, tanárai egy részét még magunk is ismertük és tiszteltük, hanem az is kiderült, hogy Lackó mérnök úr számos publikációt közölt „hobbija”, a faesztergálás művészi lehetőségeiről és saját ezirányú tevékenységéről. Erről készült egyik könyvét (*Sixty Years of Woodturning*) meg is küldte. Ezek után kérte fel a szerkesztőbizottság jelen cikk megírására. Nekünk küldött szövegét természetesen szerkesztve, annak különösen szubjektív vonatkozású részeit elhagyva, ezáltal kissé rövidítve közöljük.

A keresett vers szerzője Farkas Imre, s a megtalálásához vezető sorok a következők:

*Debreceni kollégium de magos
Vonul felé sorban a vaskalapos
Húsz professzor elé kiáll
Csokonai Vitéz Mihály,
Húsz professzor, okulárés, haragos...*

– Gyere vissza a háború után... A prespán mind bemegy a hadiiparba. – Aztán hozzátette:

– Csináld meg egy faesztergályossal...

Hallottam faesztergályozásról, hallottam, hogy fatálapokat, nyújtófákat, sodrófákat esztergán készítenek, de hogy hogyan, arról fogalmam sem volt. Én az Arany János utca 18-ban nőttem fel Debrecenben. Szemben, a 13 alatt, a keresztépületben volt Heller faesztergályos. Innen tudtam hogy *van* faesztergálás. Gyorsan lerajzoltam az orsót, ami a motoromhoz kellett, átmentem a 13-ba és meglepetésemre az esztergályos bácsi, szemem előtt, két perc alatt egy kis darab fából csinált egy tökéletes kis orsót.

– Tessék, mondta. Tanulj meg faesztergálni, szép és jó mesterség, s ha majd még több kell, csináld meg magad....

Megköszöntem az orsót, megcsináltam a tekercset, összeállítottam a motort. De sohasem felejtettem el, amit a mester mondott: *Tanulj meg faesztergálni, szép és jó mesterség.*

A többi történelem: érettségi, egyetem, diploma, első állás, 1956.

A forradalom leverése után Angliába mentem. Lassú, nehéz kezdet után ismét mint mérnök dolgoztam, ami az évtizedek során szinten ‘jó mesterségnek’ bizonyult, de sokszor gondoltam arra, amit az esztergályosmester mondott: *Tanulj meg faesztergálni, szép és jó mesterség.* Elhatároztam, hogy ideje lesz megpróbálni az esztergályozást, s a téma egyre sürgősebbnek bizonyult. Nagyon szerettem volna egy munkámon kívüli elfoglaltságot találni. Mindenkinek kell egy ‘hobby’.

Gondolom, az is mond valamit, hogy hamarabb vettem egy esztergáló masinát, mint egy autót. ... És elkezdtem esztergálni.

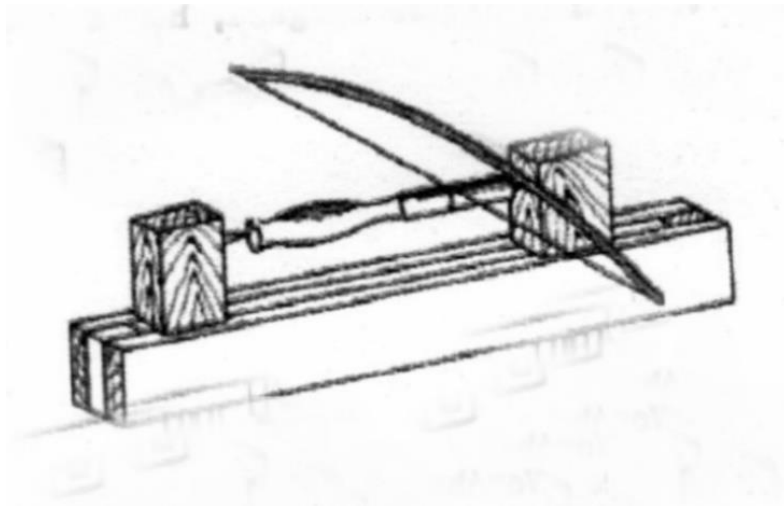
De hát mi az az esztergályozás?

Az esztergán a megmunkálandó anyag forog és egy vésőszerű eszköz folyamatosan farag belőle, amit végül kerekre formál. A vésőt alá kell támasztani, hogy a forgó anyaghoz viszonyuló helyzete állandó maradjon. És ez a faesztergálásnak is az alapja.

Hasonló módon már ötszáz évvel időszerűségünk előtt is esztergáltak. Az ember mindig tudott valamilyen vésőszerű szerszámot készíteni, eleinte kőből, később fémből; a probléma mindig az volt, hogy a megmunkálandó anyagnak forognia kell. De nemcsak az szükséges, hogy forogjon, hanem az is, hogy a forgató erő nagyobb legyen, mint amit a véső kifejt a forgács képzésekor.

A múltban különböző ‘megoldások’ születtek. Egy macedóniai illusztráción az esztergályozó személy lábbal tartja a vésőt, és kezével forgatja a fát. Volt olyan ‘eszterga’ is, amit egy személy forgatott, a másik pedig esztergályozott. A ‘húros meghajtás’-ban a húr előre-hátra mozdításával pörgette az anyagot, de ennek a megoldásnak (mint sok másnak) a fő hibája az volt, hogy csak szakasz-

san lehetett kihasználni, mert az eszterga tengelye előre és visszafele forgott a húr mozgási irányától függően.

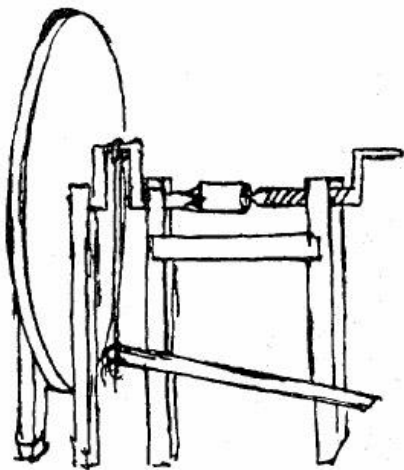

Húros faeszterga

A lábpedálos esztergákkal ugyanez volt a fő probléma. Leonardo da Vinci 1500 körül pedállal hajtott esztergát készített, de egy alapvető különbséggel. Az esztergának 'hajlított tengelye' volt egy nagy lendkerékkel, amely a holtpont ellenére tovább forgatta a tengelyt. Ez volt az első eszterga, amely folyamatosan egy irányban forgott és így lehetővé tette a folytonos esztergálást. Az én gyermekkoromban házhoz járt havonta az 'utcai köszörűs'. Az ő lábbal hajtott köszörűje minden változtatás nélkül használta Leonardo da Vinci négyszáz éves megoldását.

A vízimalmok mintájára sok vízajtásos eszterga született. A hatvanas években láttam egy vízzel hajtott esztergát Manchester mellett működő állapotban. Az esztergályosok között is vannak természetimádók, akik lenéznek bennünket, mivel motorral hajtjuk esztergáinkat. Ezek a pole-turnerek, akik labbal hajtják esztergájukat. Az eszterga pedáljára lépve a tengely forogni kezd egy irányba.

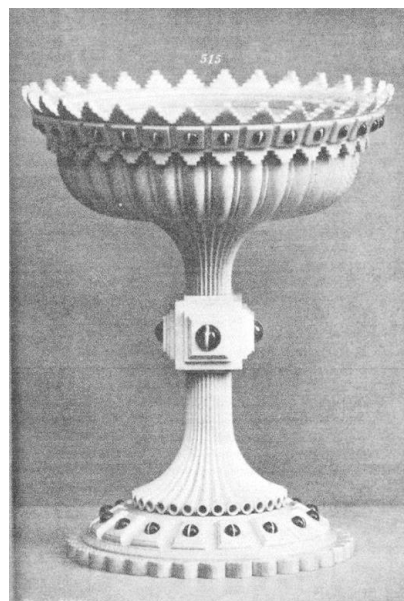
De a legelterjedtebb megoldás a pedállal hajtott eszterga volt, ahol egy hajlékony faág rugalmasságát használták a pedál visszatérítésére. A pedál kötéllel van a rugalmas ághoz kötve, de közben rá van tekerve az eszterga tengelyére. S ahogy a pedál mozog le és fel, a kötélt forgatja az eszterga tengelyét. De a tengely nem egy irányban és folyamatosan forog, hanem felénk, mikor a pedált lenyomjuk, és tőlünk elfele, mikor az ág visszahúzza. A tengely nyomatéka felénk forgáskor a pedálra fejtett nyomástól függ, s így elég erős lesz arra, hogy a véső forgácsot képezzen.

Leonardo da Vinci esztergája, 1500 körül

Fa-ág rugós pedál-eszterga, 1650

Mindent lehet túlzásba vinni...
Kényelmetlen agyon-esztergált szék (1600 körül) és
túl díszített kehely (1870 körül)

A villamos motorok feltalálása és későbbi fejlődése forradalmasította az eszterga és más gépek üzemeltetését. Mivel egy kisebb átmérőjű tárgyat nagyobb sebességgel esztergálunk, mint egy nagy átmérőjű darabot (fatálat például), a gép sebességének szabályozása vált szükségessé. Ezt különböző átmérőjű szíjtárcsák, és az áttétel cseréjével oldották meg. Az elektronika fejlődésével lehetővé vált a villanymotorok sebességének folyamatos szabályozása. Én, idevágó mérnöki ismeretemmel egy invertert használtam esztergám tápegységeként. Így nemcsak a sebességet tudtam szabályozni, de a gép fordulatrányát is meg tudtam változtatni. Ezt a megoldást az esztergát gyártó céggel közösen szabadalmaztattuk. Egy év után sajnos a cég elhanyagolta a szabadalom kezelését, s így a szabadalom elévült.

Az esztergályosok évszázadokon át használati tárgyakat készítettek. Edények, tányérok, poharak, kulacsok, székek, sámlik, gyertyatartók voltak népszerű termékeik, amelyeket néha kis díszítéssel szépítettek. Gyakran egy fa pohár vagy fa kancsó fülét faragással díszítették.

Nagyon kis mértékben, de a használati tárgyak esztergálásával párhuzamosan egy új technika alakult ki. Németországban kezdődött, de európai uralkodóházak is meghonosították. Főképp Franciaországban és Angliában lett ez az új, ritka és nagyon drága technikai érdekesség 'népszerű' a műszaki dolgok iránt érdeklődő gazdag emberek körében. Ez volt az ornamentális, vagy komplex esztergálás.

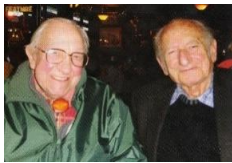
Míg az egyszerű esztergálás fő anyaga a fa volt, a komplex, vagy ornamentális esztergálás fő anyaga az elefántesont lett. Ennek egyik oka az volt, hogy a megmunkálás maga nagyon komplikált és időigényes volt, és az ornamentális eszterga a számos kiegészítő szerszámmal egy vagyonba került. S ha már ennyi időt és pénzt szántunk a megmunkálásra, használjunk ritka és drága anyagot a készítésre, ami az eredményt meg ritkábbá és még drágábbá teszi. Ennek a műveletnek a legnépszerűbb kora a 19. század volt, amikor a nagyon gazdag megrendelők számára roppant komplikált gépekkel, és még komplikáltabb eljárással káprázatos műveket teremtettek. Az ornamentális esztergálásban külön kis eszközök, sokszor saját, önálló meghajtással ellátva, új forgópontokon elhelyezve adnak díszítéseket a fatermekre. Az előző oldalon látható egy elrettentő példa: egy túl díszített kehely 1870-ből.

Nem akarom azt a benyomást kelteni, hogy én az ornamentális esztergályozás ellen vagyok, de 'Tán csodálom, ám de nem' tartom esztergályos munkának. Látványos készítményeket csinálnak, de szerintem ez egészen más műfaj.

A nagyon komplikált ornamentális masinákból kevés maradt meg az utókor számára. A 'hobby' él, de nagyon kevés számú művelője van. 1948-ban Angliában megalapították a *Society of Ornamental Turners* egyesületet, amelynek világszerte vannak tagjai. Később újabb csoportok létesültek Amerikában, Ausztráliában és Új Zélandon. Ezek az új 'ornamentálisak' próbálják fenntartani és népszerűsíteni az ornamentális esztergályozást, régi megmaradt gépeket felújítá-

ni, modern esztergákat ornamentális képességre módosítani és csináltak már egy-két komputerrel irányítható ornamentális masinát is.

A leghíresebb, az utolsó angol elefántcsont esztergáló, ötödik generációs mester, Bill Jones, öreg barátom, kilencven éves korában halt meg, 2011-ben. Sok évvel ezelőtt, amikor az elefántcsont használatát még nem tiltották be, készítettem számomra egy díjnyertes sakk készletet. Minden sakkfigura számos darabból áll, és az elefántcsontba vágott menettel lehet a darabokat összezsavarozni. Alant látható a 'fekete' király, részleteiben.

Billel, röviddel halála előtt

A Király, szétszerelve.
Nyolc darabból van összeállítva

A 'Király' összeállítva. Készítése kb. négy órába telt.
A sakkasztalon 32 figura áll. A király (170 mm magas, alap átmérő 58 mm) a legkomplikáltabb, a teljes készlet elkészítése csaknem egy havi munka volt.

Én 1958 óta esztergálok. 2005-ben vettem partneremnek, Patrícianak, karácsonyra egy esztergát. Ő egyébként Zeneművészeti Főiskolát végzett és jó nevű

hárfaművész. Az eszterga nagyon meglepte, de elkezdett esztergálni. Hamarosan a vékonyfalú tálak dekorálásában (piercing, stippleing, colouring) egyike lett a legismertebbeknek.

A következő oldalakon felsorolok néhány esztergálási változatot – illusztrációkkal –, amelyekben az elmúlt hatvan év alatt dolgoztunk. Nincs és soha nem volt “kedvenc” formám. Mindig az volt a legfontosabb témakör, amelyik éppen napirenden volt.

Plain Turning (egyszerű esztergálás)

Az esztergált termék, ahogy lejön a gépről, be van fejezve.

Segmented Turning (szegmentált esztergálás)

A tárgy esztergált fa-szegmensekből van összerakva

Inserted Rim Decorations (beillesztett peremdíszek)

A tányér peremén esztergálás után 48 lukat fúrunk és a lukakba előre elkészített kis hengereket teszünk. Aztán simára esztergáljuk.

Semi-Precious Stones (félnemes kövek)

Félnemes kövekből előre elkészített szirmokat teszünk egy esztergált tányér peremébe faragott mélyedésekbe

Bowls with Undercut (tálak alávágással)

A tál peremét olyan vékonyra esztergáljuk, hogy a belevágott virág alakú lukaknál csak 3 mm vastag a fa

Eccentric turning (több központú esztergálás)

Három – különböző tengelyen esztergált – tálacska.

Chihuli inspiration

Chihuli amerikai üvegművész termékei inspirálták ezeket a 'favirágokat'

Table Lamps (asztali lámpa)

Részben üreges asztali lámpa négy különböző technika bemutatására készült a 'WOODWORKING' szakirat számára.

Pierced and Coloured Thin Bowls

Legnépszerűbb termékünk, több száz darab készült belőle.

Paperweights (papír nehezékek)

Vékony fa és színes perspexlemez rétegek esztergálva képezik ezt a darabot.

Resin Bowls and Platters

Egy 'befejezett tál' külsejére gyantába foglalt ágból vágott szeleteket újra esztergálunk

Beading (gyöngyfűzés)

2–3 mm mély hornyot esztergálunk a már kész tányér peremébe, ahova 5–6 felhúzott gyöngysort helyezünk.

Pierced and Hollow Eggs (átszúrt és üreges tojások)

A kész tojást kettévágjuk, üregesre esztergáljuk, összeragasztjuk, és fogorvosi fúróval kisebb mintákat képezünk benne, majd befestjük.

Wall Hangings (fali kárpátok)

Színezett nádak és gyöngysorok diófa keretben.

Turning Red: Giant sequoia (pirosraa váltunk: óriás seuoia)

Mai élő fák között a legmagasabb kaliforniai fa. Puha fa, szép piros belső színezetű. Anyagunk mind természetes szín.

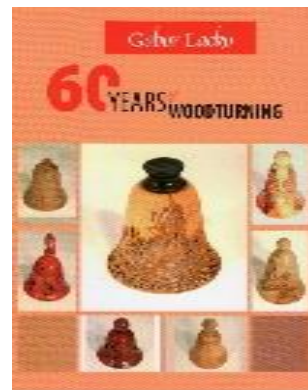
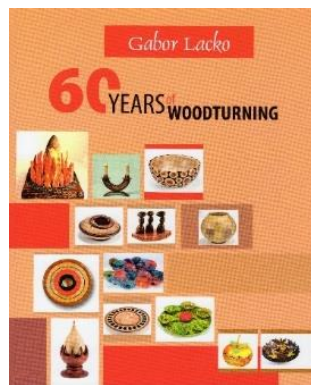
Felszín faragás

A már „befejezett” esztergált tányérok peremére 2–3 mm magasságú leveleket faragunk. Patrícia specialitása.

Harangok

A harangok, amik a Szent Pál Katedrálisnak készültek és könyvem 'harangos' kiadása ez alkalomra.

De menjünk vissza 1958-ba. Ebben az időben minden esztergályos 'hasznos' dolgokat esztergált. A fogalom, 'WOODARTIST' ('FAMŰVÉSZ') nem létezett. Ekkor a műanyag még nem volt annyira elterjedve, és az egyéni kis esztergályosok, valamint az üzemek, amelyek sok esztergályost alkalmaztak, fontos részét jelentették az iparnak és a kereskedelemnek. Egy ilyen üzemben, egy 'production turner' ugyanazt a terméket készítette folyamatosan, egyiket a másik után. Ismerek egy (most már nyugdíjas) esztergályost, aki munkás éve alatt hét percenként csinált egy vendéglői bors-örlőt.

De három dolog történt, ami megváltoztatta a helyzetet:

1. Az esztergagépeket automatizálták.
2. Az európai és amerikai esztergályosok nem tudtak versenyezni Taiwan és Kína olcsó áraival.
3. Sok hagyományosan 'fa' termék anyagát műanyag váltotta fel.

Ugyanakkor az életszínvonal emelkedett, az emberek tovább élnek és sok viszonylag anyagilag független nyugdíjas kezdett új, érdekes hobbit keresni.

A szerszámgéptermelők ezt észrevettek és kihasználták, és olcsóbb, kisebb, az amatőrök számára elérhető gépeket dobtak piacra.

1986-ban Amerikában megalakult az *American Association of Woodturners*, egy évvel később Angliában az *Association of Woodturners of Great Britain*. Ma már csaknem minden országban van hobby esztergályosok szövetsége. A *Magyar Faesztergályosok Egyesületének* a honlapja a *mafae.hu*.

Ezeknek az úgynevezett amatőröknek van bőven idejük. Ha csinálnak egy tálát, egy dobozt vagy akármi mást, az nem számít, hogy mennyi ideig tart. S amikor a következő alkalommal beviszik az esztergályos klubjukba megmutatni a többieknek, akkor az a lényeg, hogy legyen készítményükben valami új. A jobb, sikeresebb esztergályosok hamarosan 'rányomták' bélyegüket termékeikre, s azok, akik munkáikon keresztül híresek lettek, általában könnyen felismerhetők. Ray Key és Bert Marsh az *Association of Woodturners of Great Britain* alapító tagjai voltak, az ő munkájuk (és meg sokan másoké) rögvest felismerhetők. "Ez egy tipikus Bert Marsh tál."

Én negyven évig esztergáltam anélkül, hogy egy bizonyos termékre vagy alakra specializálódtam volna. Mindenféle esztergamunkát meg akartam próbálni, és minden típusú munkában megpróbáltam egy kicsit újítani, egy kicsit más lenni.

A következő oldalakon néhány termékünk látható:

Legelső tálam, 1958-ból. Ma is megvan, mindennapi gyümölcstálunk. Szörnyű termék, de szentimentális érték. Egy tál vagy tányér általában azonos vastagságú mindenütt. Ez vastag és nehéz a közepén, míg a széle felé egyre vékonyabb lesz. Ez olyan hiba, amelyet csaknem minden kezdő elkövet.

A legtöbb kezdő arra törekszik, hogy nagy tálakat esztergályozzon. Jóformán mindenki átmegy egy "*The bigger the better*", "minél nagyobb, annál jobb" fázison. Aztán jön a „miniatűr esztergálás”, amihez speciális kis szerszámok kellenek. Az alábbi fotó mutatja a legnagyobb (48 cm) és a legkisebb termékeimet. Gyűjteményemben van egy ébenfa kehely, 7 mm magas, 4 mm átmérőjű. Picike....

Legnagyobb és legkisebb termékeim

Két nagyon vékonyra esztergált és faragott tál

Legnépszerűbb termékünk, több száz készült belőle.

Esztergált fadoboz kollekcio

Navajo indián esküvői ivóedények

Felszíni faragások

Első nagy 'lukasztott' tálam, vastagsága 3 mm, átmérője 22 cm

Intarziás tál, vastgasága 1 mm, átmérője, 14 cm

„Őszi virágok”

28 cm magas, 3 mm vastag esztergált és faragott üreges forma

„Russian Bells” (orosz harangok)
Tizenegy esztergált és faragott harang. Mindegyik beleillik a következőbe.

Ezeket ajánlom az ‘esztergályos bácsinak’ az Arany János utca 13. alatt, igazolva, hogy ‘Megtanultam esztergálni, tényleg, szép és jó mesterség’. Köszönöm.